

Рівненський державний

гуманітарний університет

Студентський дайджест

Збірник наукових матеріалів здобувачів
вищої освіти

№ 4
2021

Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

Студентський дайджест

збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти

Випуск 4

Рівне, 2021

УДК 159.9+316.6

Студентський дайджест. Збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти – Випуск 4. – Рівне: РДГУ, 2021. – 145 с.

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Виконавчі редактори:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Друкується за рішенням Вченої Ради РДГУ (протокол № 12 від
29 грудня 2021 р.)

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідальність несуть автори матеріалів.

УДК: 316.61-044.332

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Пилипчук Інна, здобувач ОС «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ
Керівник: Сторож О.В., кандидат психол. наук, доцент

Вивчення феномену соціально-психологічної адаптації набуває особливої значущості у період трансформації суспільства. В умовах соціально-економічних та політичних змін, що відбуваються у суспільстві, в нових умовах реальності технічного прогресу і паралельно війні, яку переживає Україна, виникають труднощі у процесі соціальної адаптації як у дітей, так і у дорослих. Ці труднощі пов'язані, з одного боку, з мінливістю соціального середовища, а з іншого боку, з віковими і соціально-психологічними особливостями особистості. Тому проблема соціальної адаптації є однією з найактуальніших проблем сучасної соціальної психології і вимагає інтенсивного вивчення та розробок.

Питання соціально-психологічної адаптації розглядалося як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, серед яких варто виділити: Б.Г. Ананьєв, Д.А. Андреева, А.Г. Асмолов, Г.А. Балл, І.А. Красильников, С.Д. Максименко, А. Маслоу, Н.М. Мельникова, В.В. Москаленко, А.А. Налчаджян, Л. Е. Орбан-Лембрик, В.Д. Острова, Ж. Піаже, А.О. Реан, К. Роджерс, Л. Філіпс, А. Фрейд, З. Фрейд, Е. Еріксон та інші.

Мета статті: теоретично дослідити основні підходи до розуміння соціально-психологічної адаптації у сучасній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Термін «адаптація» (лат. *adapto* – пристосовую) було уведено в науковий обіг у другій половині вісімнадцятого сторіччя Х. Аубертом для позначення підвищення чи зниження світлової чутливості при змінах освітленості (світлова адаптація). Далі цей термін застосовувався для позначення однієї з фундаментальних властивостей всього живого – здатності живих організмів змінювати власну фізичну і функціональну організацію, а також форми поведінки (у тварин) у відповідності з особливостями оточуючого середовища [1; 2]. С.Ю. Головін трактує поняття «адаптація» таким чином: «...це пристосувальна побудова і функціональність організму, його органів і клітин до умов навколишнього середовища, спрямоване на збереження гомеостазу. Соціальна адаптація – це постійний процес інтеграції індивіда в суспільство, процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, а також результат цього процесу. Співвідношення цих компонентів, визначає характер поведінки, залежить від цілей і цінностей індивіда і від можливості їх досягнення в соціальному середовищі» [1]. Н.М. Мельникова здійснила аналіз усіх визначень адаптації і виділила основні спільні аспекти: 1) процес адаптації завжди передбачає взаємодію двох об'єктів; 2) взаємодія між ними розгортається в особливих умовах – умовах дисбалансу, неузгодженості між системами; 3) основною метою такої взаємодії є певна координація між системами, ступінь і характер якої може варіювати в досить широких межах; 4) досягнення мети передбачає певні зміни у системах, що взаємодіють [3].

Як зазначає В.Д. Острова: «У вітчизняній, радянській та пострадянській психології адаптація розглядається як динамічний процес і як результат пристосування людини до умов свого існування; як необхідна умова становлення особистості індивіда, мікроцикл в розвитку особистості, в ході якого відбувається засвоєння всієї сукупності норм, що діють у суспільстві, оволодіння прийомами і засобами діяльності і міжособистісного спілкування. В якості специфічних механізмів адаптації відзначаються вплив трудової діяльності людини на найближче соціальне середовище та активна зміна людиною результатів своєї адаптації відповідно до соціальних умов буття» (Б.Г. Ананьєв, Д.А. Андреева, А.Г. Асмолов, Г.А. Балл, І.А. Красильников, С.Д. Максименко, А.А. Налчаджян, А.О. Реан та інші)[1-4].

Варто зазначити, що Г.О. Балл розглядає поняття адаптації згідно з універсальним характером тенденції до встановлення рівноваги між компонентами реальних систем.

Категорія адаптації застосовується ним для аналізу процесу розвитку особистості, її психологічних механізмів. Г.О. Балл підкреслює, що тенденція до досягнення рівноваги присутня на всіх рівнях розвитку матерії, охоплює всі форми її руху – від фізичної до соціальної, а адаптація – процес, спрямований не тільки на збереження і відтворення деякого заздалегідь даного відношення, але і на вихід за рамки наявної психологічної ситуації [1]. В.В. Москаленко визначає соціальну адаптацію як одну з функцій процесу соціалізації особистості: «Соціальна адаптація – це засвоєння індивідом соціальних норм, суспільних цінностей, значень, символів, сприйняття соціальних стереотипів, стандартизацію мови, жестів, характерних для індивідів конкретного суспільства, формування соціального характеру особистості» [1]. Л. Е. Орбан-Лембрик вважає, що соціальна адаптація - це вид взаємодії особи з соціальним середовищем, у процесі якого відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін [1].

Щодо поглядів зарубіжних авторів на розуміння поняття «адаптація», то В.Д. Острова з'ясувала, що: «У роботах більшості зарубіжних авторів адаптація визначається як необхідна умова ефективного функціонування особистості, яке здійснюється шляхом досягнення певного рівня рівноваги між суб'єктом і середовищем. З одного боку, кожна теорія особистості «як би спеціалізується на тому або іншому з аспектів сутності людини, гіпертрофує, абсолютизує ту чи іншу сторону її життєдіяльності, представляючи її у відриві від інших аспектів» [4, с. 62.], з іншого боку, аналіз відомих теорій особистості дає змогу виявити основні структурні компоненти особистості, які є структурними елементами системи адаптації і можуть розглядатися як самостійні чинники адаптаційного процесу» [3; 4]. Здійснивши теоретичний аналіз В.Д. Острова представила, що: «В якості основних напрямів дослідження змісту адаптації у межах зарубіжних психологічних шкіл можна виокремити наступні [3; 4]:

– біхевіоральний (Дж. Уотсон і ін.) – адаптація розглядається в широкому розумінні як процес задоволення потреб індивіда відповідно до вимог середовища, що призводить до змін у поведінці індивіда. Акцентуються процесуальний (адаптація як процес) і результативний (адаптація як стан) аспекти категорії адаптації, тобто відбувається ототожнення понять адаптації і пристосування;

– психоаналітичний (А. Фрейд, З. Фрейд, Е. Еріксон та ін.) – адаптація розглядається як стан гомеостазу між особистістю і середовищем. Як і представники біхевіорального напрямку, представники психоаналізу ототожнюють зміст категорій «адаптація» (adaptation) та «пристосування» (adjustment);

– когнітивний (Ж. Піаже) – представники цього напрямку для опису процесу адаптації особистості запропонували спеціальні терміни: асиміляція (дії з новими предметами на основі вже сформованих умінь і навичок) і акомодация (прагнення змінити свої вміння та навички в результаті змінених умов і відповідно до них). Ці два процеси відбуваються одночасно і складають зміст процесу адаптації. Ж. Піаже вважав, що треба прагнути до того, щоб асиміляція і акомодация завжди знаходилися в рівновазі;

– інтеракціоністський (Л. Філіпе) – адаптація розглядається як стан, при досягненні якого особистість задовольняє мінімальним вимогам та очікуванням суспільства, підкреслюється соціальна спрямованість процесу адаптації. Адаптивна поведінка характеризується успішним прийняттям рішень, проявом ініціативи і чітким визначенням власного майбутнього, що відображає ідею активності особистості, і те, що її соціальна активність має перетворювальний характер;

– гуманістичний (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) – адаптація розглядається як динамічний стан оптимальності, що підкреслює процесуальні та результуючі аспекти даної категорії».

Слід зазначити, що усі вищеперераховані аспекти стосуються також і процесів соціально-психологічної адаптації особистості. Соціальна адаптація є безперервним процесом реагування на зміни, що відбуваються у житті людини та може розглядатися як безперервний комунікативний процес, в якому люди, які пристосовуються одне до одного, виробляють нові способи взаємодії з різними структурними елементами соціального

середовища. При цьому важливою метою соціальної адаптації є інтегрування особистості у сформовану систему соціальних відносин, що передбачає продукування стереотипів поведінки, що відображають систему цінностей і норм, визначають поведінку у конкретній соціальній групі, а також здобуття, закріплення та розвиток умінь і навичок міжособистісного спілкування [3]. Науковий аналіз розкриває, що соціально-психологічну адаптацію можна розглядати як процес і результат встановлення відносної взаємної відповідності між потребами особистості і вимогами соціального середовища, динамічний та нескінченний.

Так, як зазначає В.Д. Острова: «Механізм соціально-психологічної адаптації може розглядатися як сукупність засобів, що забезпечують встановлення рівноваги в системі «суб'єкт адаптації – соціальне середовище». При цьому відбуваються суттєві зміни у всіх структурних елементах соціально-психологічної адаптації як системи: суб'єкті, об'єкті, змісті (предметі), результаті. Процес соціально-психологічної адаптації є динамічним, безперервним та нескінченним, тому механізми соціально-психологічної адаптації діють постійно протягом життя суб'єкта» [3; 4]. Відомий вчений А. А. Налчаджян виокремлює три основних механізми адаптації: захисні адаптивні комплекси, які є стійкими поєднаннями виключно захисних механізмів; незахисні адаптивні комплекси, що застосовуються у проблемних ситуаціях, в яких відсутня фрустрація; змішані адаптивні комплекси, які складаються із захисних та незахисних адаптивних комплексів [1].

Соціально-психологічна адаптація особистості відрізняється від інших видів адаптації саме наявністю індивідуально-особистісної оцінки соціального середовища суб'єктом та свідомою регуляцією ним цього процесу.

Важливим аспектом проблеми, як зазначає В.Д. Острова, є виокремлення критеріїв адаптації. Оскільки адаптація будується на основі взаємодії двох сторін, то природно, що і критерії адаптованості – дезадаптованості також мають оцінювати процес двобічно: і з боку середовища, і з боку індивіда: не тільки виживання людини і знаходження власного місця в соціальній структурі, а й загальний рівень психологічного здоров'я, здатність розвиватися у відповідності зі своїм життєвим потенціалом, суб'єктивне почуття самоповаги і усвідомленості життя [3].

Як правило, більшість дослідників виокремлюють два основних критерії адаптованості: *зовнішній і внутрішній*. Як у традиційних, так і у сучасних дослідженнях соціально-психологічної адаптації прийнятим є виокремлювати два основних критерії адаптованості: зовнішній (пристосованість, відповідність вимогам середовища) і внутрішній (загальне психологічне благополуччя, комфорт, суб'єктивну задоволеність своєю позицією, соціальне самопочуття) [3].

Висновки. Соціально-психологічна адаптація є складним системним процесом, змістовною стороною якого є активне формування суб'єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією на різних рівнях регуляції поведінки та діяльності в наявних соціальних умовах, досягнення встановлення рівноваги між суб'єктом та соціальним середовищем. Багатогранність і складність категорії «адаптація» визначає різні концептуальні підходи та напрями в її дослідженні вітчизняними та зарубіжними психологами.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. В. Соціальна психологія : [підруч.] / В. В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с
2. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А.А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. – 479с.
3. Розум С. И. Психология социализации и социальной адаптации человека / С.И. Розум. – СПб. : Речь, 2006. – 365 с.
4. Шихирев П. Н. Современная социальная психология / П. Н. Шихирев. – М. : Институт психологии РАН КСП ; Академический Проект, 1999. – 447 с.

ЗМІСТ

БЕЛІЧЕНКО У. Арт-терапія як засіб корекції тривожності молодших школярів	3
БЕЛІЧЕНКО У. Арт-терапія як засіб корекції тривожності молодших школярів.....	7
БЫЛИНСКАЯ Е. Проявление синдрома эмоционального выгорания у медицинских работников	10
БОРТНИК М. Психологічні особливості проявів інфантилізму в підлітковому віці.....	14
ВЛАСНОВА А. Психологічні особливості подружніх стосунків із різним типом прихильності у різні вікові періоди	17
ВОЙТОВИЧ К. Психологічний аналіз розвитку креативності в молодшому шкільному віці.....	20
ВОЛОЩУК В. Особливості організації театральної діяльності у психолого-педагогічному просторі	22
ГАВРИЛЮК О., НАЗРЕЦЬ Л. Вплив вікових особливостей на мотивацію навчальної діяльності школярів	25
ГНІВОШЕВСЬКА А., КУЛАКОВ Р. Психологічні особливості комп'ютерної залежності у підлітковому віці	28
ГРИЦЮК К. Причини булінгу у підлітковому віці	32
ГУРАНЕЦЬ А. Особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя та адаптації студентів-першокурсників до навчання у ЗВО.....	34
ДАВИДУК В., ХОМИЧ І. Роль спілкування у формуванні особистості	37
ДВОРАК Д., КУЛАКОВА Л. Психологічна профілактика боулінгу серед молодших школярів.....	39
ДЕМ'ЯНЮК В., КУЛАКОВА Л. Сепарація як феномен міжособистісних стосунків.....	43
ДЗЬОБА Ю. Теоретичний аналіз понять «одnodітні» та «багатодітна» родини	46
ДОЛЯ Т. Психологічні особливості проявів прокрастинації у дорослому віці	50
КЛИМЧУК І., КУЛАКОВА Л. Психологічний стрес сучасної молоді: чинники та особистісні детермінанти	53
ЛЕВЧЕНЯ В., НАЗРЕЦЬ Л. Пізнавальний інтерес як мотив навчально-пізнавальної діяльності школярів	56
МАРКОВА І. Емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій у підлітковому віці.....	59
МИСАН Я. Основні підходи до розвитку творчої діяльності у сучасній педагогічній і психологічній науці	62
МИХАЙЛОВА Т. Емпіричне дослідження особливостей поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях	65
МИХАЛЮК Ю. Референтна група однолітків як фактор прояву конфліктності в юнацькому віці	69
НОВОСАД Т. Проблема комунікативної компетентності майбутніх фахівців.....	72
ОЛЕКСІЙЧУК Д. Особливості ціннісної сфери підлітків	75
ОСТАПУК О. Вплив емоцій на успішність студентів	78

ПАВЛОВА Р., КУЛАКОВА Л. Вплив соціальних мереж на зміст ціннісних орієнтацій у підлітковому віці	81
ПАВЛЮК І., БЕРЕЗЮК Т. Психологічна допомога особистості методами арт-терапії	84
ПАЗДНІКОВА С. Психологічні чинники дезадаптації дітей молодшого шкільного віку.....	89
ПИЛИПЧУК І. Основні підходи до розуміння соціально-психологічної адаптації у сучасній психологічній науці	90
ПОЛЮХОВИЧ Т., БЕРЕЗЮК Т. Емоційний інтелект як складова професійної успішності майбутніх фахівців	93
ПОЛЯК К. Інноваційні підходи до управління сучасним загальноосвітнім навчально-виховним закладом	96
САВА О., КОРЧАКОВА Н. Пути формирования национального самосознания (Зарубежный опыт).....	97
САВЧУК В. Особливості самопрезентації студентів.....	99
САКОВСЬКА О. Особливості психологічного дослідження тривожності підлітків ...	102
САМЧУК І. Особливості корекції тривожності у ранньому юнацькому віці	104
СВИСТУН В. Особливості психологічної корекції шкільної тривожності молодших школярів	108
СЕМЕНЧЕНКО Р., КОРЧАКОВА Н. Емоційна направленість як чинник мізогінії	110
СОСОНЮК О., СОЗОНЮК О. Індивідуальні особливості регуляції і саморегуляції поведінки підлітка	112
ТАРАРОВА А. Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі	115
ТИШИНСЬКА Я., ЮРЧУК О. Особливості використання спортивного танцю в процесі розвитку рухової активності дітей старшого дошкільного віку	117
ТРАЧИК М. Теоретичне та експериментальне вивчення експериментальне вивчення особливостей ігрової діяльності дітей на етапі вікових криз	119
ХОМА О., БЕРЕЗЮК Т. Психологічні підходи до вивчення феномену академічної прокрастинації у студентському віці.....	122
ЧИЧУК Ю. Вплив взаємостосунків із батьками на особистісний розвиток дитини ...	125
ЧОРНОУС Я., НАЗРЕЦЬ Л.М. Психологічні умови впливу на формування пізнавального інтересу школярів.....	127
ШЕВЧУК О. Особливості психологічного дослідження самоствавлення підлітків ...	130
ШПРАХА Л., КУЛАКОВА Л. Психологічні умови впливу на формування пізнавального інтересу школярів	132
ЮЩУК А. Особливості міжособистісних стосунків у юнацькому віці	135
ЯКИМЕЦЬ М., КУЛАКОВА Л. Чинники психологічного благополуччя особистості.	137
ЛОНГІНОВА О., КОРЧАКОВА Н. Феномен співзалежності в аб'юзивних стосунках	141